

Др РАДЕ ПОЗНАНОВИЋ
МИЛУН РАОНИЋ
МИЛОРАД РАДОЈЧИЋ

ТРАГОМ ИЗДАЈЕ

Др Раде Познановић
Милун Раонић
Милорад Радојчић

ТРАГОМ ИЗДАЈЕ

СВЕДОЧЕЊА О ИЗДАЈИ ЧЕТНИКА
И СТРЕЉАЊУ НА НРУШИНУ, У ВАЉЕВУ 1941.

Ваљево 1987.

Издавачи

ОПШТИНСКИ ОДБОРИ САВЕЗА УДРУЖЕЊА БОРАЦА СУБНОР: БАЈИНА БАШТА, ВАЉЕВО,
ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ, КОСЈЕРИК, ЛАЈКОВАЦ, ЛАЗАРЕВАЦ, ЉИГ, МИОНИЦА, ПОЖЕГА,
ТИТОВО УЖИЦЕ И ЧАЧАК

За издавача — ЛАЗАР НИНКОВИЋ, Ваљево

Издавачки савет

ЛАЗАР НИНКОВИЋ (председник), ДРАГОШ БУРИЋ, ДРАГАН ИЛИЕ, АЛЕКСАНДАР ЈЕВТИЋ,
НЕДЕЉКО КРСТИЋ, АЛЕКСА МАРКОВИЋ, МИЛИСАВ МИРКОВИЋ, Др МИЛАН МИКОВИЋ,
ЈОВАН СТАНИЋ, МИХАИЛО СТОЈАНОВИЋ, РАТКО ТАНАСКОВИЋ, ВЛАДАН УСКОКОВИЋ
И ГОЈКО ШКОРО

Редакциони одбор

АЛЕКСАНДАР ЈЕВТИЋ (председник), ДРАГАН ГАЈИБ, МИЛЕНКО ГРБИЋ, Мр МИЛУТИН
ЈАКОВЉЕВИЋ, ИВАНКА ЈАНИБИЈЕВИЋ, ЗОРАН ЈОКСИМОВИЋ, НЕДЕЉКО КРСТИЋ, СТАН-
КА ЛАКОВИЋ, АЛЕКСА МАРКОВИЋ, ЗДРАВКО РАНКОВИЋ, МИЛУН РАОНИЋ, ЈОВАН СТА-
НИЋ И ДРАГОЉУВ СУБОТИЋ

Одговорни уредник

ГОЈКО ШКОРО

Рецензенти

Мр МИЛУТИН ЈАКОВЉЕВИЋ, Др ЖИВОТА МАРКОВИЋ И МИЛОРАД МИТРАШИНОВИЋ

Лектор

Мр РАДОСАВ БУРОВИЋ

Нацијонална коректор

ГОРДАН БОСИЋ ГОГО

Коректор и технички уредник

Др РАДЕ ПОЗНАНОВИЋ

Штампа

РО „ДИМИТРИЈЕ ТУЦОВИЋ" — ТИТОВО УЖИЦЕ 1987.

Тираж — 3.000 примерака

Јосип Броз Тито
генерални секретар Централног комитета КПЈ
и врховни командант НОПЈ

ПРЕДГОВОР

Књига **Трагом издаје** настала је из потребе да се на једном месту, између две корице, свеобухватно, научно верификовано колико је то могуће према расположивим подацима, опише прва велика издаја четника Араже Михаиловића у судару револуције и контрареволуције у Србији, у њеном западном делу, у новембру 1941. године. Да се опише како су четници први пут масовно, у многим местима, извршили напад на јединице народноослободилачких партизанских одреда, које су под руководством Комунистичке партије Југославије, за четири месеца, већ биле створиле прву велику слободну територију у Србији, популарно названу Ужичка република. У то време на тој територији налазила се и војночетничка организација Драже Михаиловића, с којом је руководство народног устанка, са врховним командантом Јосипом Брозом Титом на челу, покушавало да постигне споразум о сарадњи у заједничкој борби против фашистичког окупатора. И док су ти преговори били у току, четничко руководство на речима је било за споразумевање, а фактички избегавало, под изговором да још није време за борбу, да потпише споразум о заједничкој борби против фашистичког окупатора — припремајући се тајно за мучки напад на партизанске јединице. Док се већина партизанских јединица налазила на положајима против окупатора, четницима је успело да на превару, изненадним нападом, почетком новембра заробе неколико стотина партизанских бораца, активиста на терену, сарадника и симпатизера у Карану, Косјерићу, Костојевићима, око Чачка, Ивањице, Ваљева, Горњег Милановца, Љига, Мионице, Ражане и у другим местима Ужичке републике. Све су их, под тортуром, сабрали на Равној гори, где су многе на најгрозније начине ликвидирали. Остале заробљене, око 360, дотерали су до Маркове Цркве и Словца где су их предали Немцима. Све заробљене, предате и продате, Немци су затворили у Тадића магаџину у Ваљеву, одакле су их, уз свакодневна саслушања, премлаћивања и разна шиканирања — терали на рад за из-

градњу немачког аеродрома непосредно код Ваљева. Од ове групе Немци су, 27. новембра 1941. године, на брду Крушик у Ваљеву, у кругу касарне Петог пешадијског пука, стрелили 261 бораца.

После ослобођења, ово велико стратиште обележено је достојно: подигнути су споменици на местима стрељања, уписана имена стрељаних, изграђен парк у који су пренети посмртни остаци свих бораца палих за слободу од 1941. до 15. септембра 1944. године на подручју ваљевске општине. Испред спомен-плоча са именима народних хероја, у централном делу Партизанског спомен-гробља, вечни пламен упалио је Јосип Броз Тито приликом своје посете Ваљеву 18. маја 1967. године.

Стратиште у кругу некадашње касарне бившег Петог пешадијског пука постало је, по ослобођењу, велико светилиште. На њему се сваке године 27. новембра окупља родбина стрељаних бораца, пионери, омладина, грађани и представници ЈНА. Том приликом одржавају се комеморативне свечаности у част и славу палих бораца. Поред говора, изводе се и пригодни културно-уметнички програми, што све заједно подсећа на храбре партизанске борце пале у борби за слободу.

Године 1983. састали су се представници општинских конференција ССРН и општинских одбора Савеза удружења бораца народноослободилачког рата Ваљева, Титовог Ужица, Чачка, Горњег Милановца, Мионице, Лајковца, Пожеге, Косјерића, Љига и Бајине Баште и договорили се о даљем обележавању тих догађаја.

Констатовано је да четничка издаја и злочин, пакао кроз који су прошли заробљени, стрељани и преживели борци — нису довољно изучени ни обрађени на једном месту, у једној књизи. Иако се по ослобођењу појавила књига једног од преживелих бораца, новинара и публицисте Васе Казимировића под насловом **Продаја родољуба**, као и књига првоборца Милоша Браловића **Рањено срце**, и поред тога што је овај догађај описиван у историографским књигама и другим прилозима и чланцима, и у штампи објављиван већи број сећања преживелих бораца — борачке организације наведених општина сматрале су и сложиле се да цео догађај треба потпуније изучити и обрадити.

У том циљу изабрали су заједнички Редакциони одбор за писање књиге, који је у личностима др Рада Познановића и публициста Милуна Раонића и Милорада Радојчића нашао ауторе врло искусне у пословима те врсте.

Иако су ови аутори и раније истраживали ову тему и писали о томе, иако су на располагању имали податке у записима и објављеним сећањима, у књигама, студијама, зборницима, штампаним, архивским списима, ратним извештајима, на споменицима и спомен-плочама, — ипак су имали много теškoћа у напорима да дају потпуну и јасну слику свега што се догађало почев од првих четничких напада на партизане, последњих дана октобра и првих дана новембра 1941. године, заробљавања и свирепог малтретирања и убијања бораца за слободу — све до стрељања на Крушику 27. новембра 1941. године. Посебну теškoћу представљало је што се рад одвијао после четири деценије кад су се многе важне појединости заборавиле, кад су многи учесници већ били помрли, кад се много важнога тако изгубило, а од онога што је записано, није у своје време довољно проверено, кад су се догађаји и имена заборавили, па су чак и записи на неким споменицима и спомен-плочама били погрешни. Најзад, није свуда било довољно бриге да се оно што је већ било сакупљено и сачува. Зато је и ова књига само један од покушаја да се издаја и злочини четника нешто потпуније него до сада осветле и на једном месту сачувају.

Од почетка рада на рукопису ове књиге, чак и кад је рукопис завршен, код њених аутора и чланова Редакционог одбора остала је дилема каква треба да буде књига о овом догађају. Хронолошко рећање догађаја свакако је морало да добије неке елементе научно-популарне монографије. Уз то стотине имена људи који су слободу платили својим животима стално су опомињале да књига мора имати и карактер споменице. Посебна књига могла би се саставити од сачуваних сећања живих учесника и очевидаца, али би и у таквој књизи неминовно дошло до извесних понављања. Све те дилеме утицале су да књига коју нудимо читаоцима, посебно младима, представља једну комбинацију — популарна монографија са тематским и хронолошким распоредом, у којој се налазе, уз научно верификоване чињенице, и одабрани делови из

сећања учесника и очевидаца, а на крају спискови жртава овог гнусног злочина као део који књизи даје карактер споменице.

Аутори др Раде Познановић и Милун Раонић написали су део књиге од почетка одељка **Политичка и војва ситуација у западној Србији до новембра 1941. године до краја одељка Од Равне горе до Маркове Цркве**, као и одељак **Тешки ожиљци издаје**, а аутор Милорад Радојчић написао је део од почетка одељка **Предаја и продаја заробљеника до краја одељка Партизанско спомен-гробље на Крушику у Ваљеву**. Списак изгинулих, заробљених, мучених и терорисаних, на крају књиге, сачинили су све три аутора заједно.

У књизи се објављују фотографије изгинулих и стрељаних до којих се могло доћи.

Предајући ову књигу у руке читалаца и остављајући је будућим истраживачима и историографији, њени аутори и Редакциони одбор посебно желе да истакну да извесне непотпуности или нетачности у подацима нису дошле због непознавања прилика, већ једноставно због оскудице потпунијих и тачнијих извора.

Редакциони одбор

>